

PRIMORSKI GLAS

Naroča se za Avstrijo pod naslovom: Lidova tiskarna, Wien V., Margaretenplatz 7.
Za vse ostale države pa se sprejemajo naročila pri Založbi „Jug“ v Ljubljani,
Selenburgova ulica 7/II, SHS.

Naročnina znača: za Avstrijo: četrletno S 2.—, celoletno S 8.—; za Jugoslavijo:
četrletno Din. 15.—, celoletno Din. 60.— za ostalo inozemstvo celoletno S 10.—
ali Din. 80.—. Posamezna številka 25 grošev ali Din. 2.—.

Primorski Vidovdan.

Naši bratje Srbi praznujejo Vidovdan kot največji narodni praznik v spomin na nesrečno bitko na Kosovem polju, radi katere so robovali Turkom petsto let. Iz zmagoslavne svetovne vojne se spominjajo najbolj strašnega umika preko Albanije. Po vseh srbskih domovih vise slike sestradane srbske vojske, tavajoče preko zasneženih albanskih klancev. Ravno iz nesreč svoje zgodovine črpajo pogum in vspodbudo za nova dela, za maščevanje poraza.

Zgodovina našega naroda pod Italijo ne pozna odločilnih bitk in tudi ne dvoje enako moč-

in razbile fašistovske tolpe po naših krajih. V nešteto zakonskih odredb se je kasneje obleklo fašistovsko nasilje, da je napravilo našega človeka brezpravnega, siromašnega proletarca.

Morda bodo dogodki bodočnosti otemneli, zabrisali vso dosedanjo žalostno preteklost desetih let in še bolj poostri trpljenje našega ljudstva. Položaja, razmerja med našim narodom in Italijo ne bodo več spremenili. Jarka luč našega primorskega Vidovdana, 13. julija 1920, prejasno črta vso našo prihodnjo pot.

V duše našega primorskega ljudstva se vlega

Nar. Dom
v Trštu.

nih si nasprotnikov, ampak le serijo neprestanih udarcev, počasno ubijanje našega brezmočnega ljudstva. So pa vendarle dogodki, ki jasno opredeljujejo razmerje med našim narodom in vso ostalo Italijo. Tak velik mejnik v zgodovini primorskih Slovanov pod Italijo je 13. julij 1920, dan požiga narodnih domov v Trstu in Pulju ter splošnega uničevanja slovenske zasebne in javne imovine.

Ni pač v našem listu primerno mesto za čustveno sodoživljanje onega strašnega dneva, prepolnega ognjenih zubljev, preganjanja našega življa ter obenem tudi barbarstva fašistovskih skvader in svojevrstnega junaštva laške oborožene množice napram otrokom in ženam. Res je, da so ti dogodki preplašili celo slovansko Primorje, da je v grozi onemela vsa dežela ter da so od takrat številni naši ljudje začeli zapuščati rodna tla in bežati preko meje. Toda krvava svetloba narodnih domov je vrgla čudovito jasnino v srca vsega našega ljudstva, v srce najprostejšega posameznika. Izginila je vsaka dvoumnost, vsa negotovost, kaj bo z našim narodom v Italiji, kakšno mu bo mesto zraven italijanskega naroda. Zažigajoča roka fašistovskega bandita Giunte je jasno začrtala program našemu ljudstvu, mu vsilila boj, mu vlila proti-italijansko stremljenje po odcepitvi od Italije.

Za 36 milijonov so kasneje naropale, požgale

vidovdansko mišljenje. Udarci in porazi so vspodbuda k odporu, so znanilci vstajanja.

Vseeno je, kako bomo doživeli dan rešenja. Eni v vstrajnem potrpljenju in čakanju, drugi v drznem odporu, nekaj, žalibog, v ognusnem janičarstvu.

Čisto vseeno je, ali dvigne fašizem v naših krajih še stotine in stotine Dopolavorov, sindaktov, vrtcev in šol, ako zapiše že v materinih telesih razvijajoča se nova bitja v balillo, vse je zaman. Bolj daleč so od cilja krvniki našega naroda kot v julijskih dnevih 1920. leta.

Laški davčni begovi garajo našo primorsko rajo prav do kosti. Ni to več desetina starih grofov, je že razlaševanje, odjemanje najpotrebnejšega za življenje. Prav zato so jim zapisana v srcih naših kmetov najtemnejša mesta.

O, kako prav nič pesimizma ni v naši duši! Prav dobro se oklepaš, primorsko ljudstvo, vidovdanske ideje, ter črpaš nadaljnjih sil prav iz udarcev in porazov. Ničesar bistvenega ti niso nasprotniki vzeli. Tvoja moč je še cela, le življenje so ti zagrenili, te utrdili. Niste sami, ki gradite primorski vidovdanski hram odrešitve. Od Triglava do Soluna je in bo nešteto pomagačev!

Ni bilo samo Kosovo maščevano, premalo nam bodo samo narodni domovi, mnogo več bomo zahtevali, vse več dosegli. V tej gotovosti blagoslavljamo 13. julij 1920.

Večna fronta.

Vojna bojišča z vsemi svojimi strahotami žive v narodih evropskih držav samo še v spominu domov vrnulih se vojakov ter v grenki žalosti vojnih vdov in sirot.

Slovensko ljudstvo ob Soči, na ozemlju Dobrdo, Sabotina, Krna in Rombona ter dalje v bivšem zaledju blizu sedanje državne meje pa še v enajstem povojnem letu doživlja grenkobo vojnih časov, popolno brezpravnost napram soldateski fašistovskih armad ter pretečo skrb za bodočnost.

Leto za letom, po zimi ter v poletju, se vrše od Snežnika pa do malih slovenskih vasic pod Sv. Višarjami velikopotezne vojaške vaje. Po dva meseca poleti ter po par tednov po zimi poplavlja uboge slovenske obmejne kraje čete več armadnih zborov skupaj. Prelepo Trento, nekdanji raj turistov, imajo pa vojaške čete zasedeno skoraj neprestano ter je tujcem vstop v njo dovoljen le redko. V gotovih predelih Cerkljanskega, po št. viški in šebreljski planoti ter po travnikih Postojnsčine in gorenje vipavske doline so pa kmetje že kar obupali nad obdelovanjem svojih posestev. Ko je otava v najlepši rašči in prične sadje zoreti ter poganja mlada ajda, prilomastijo oblaki modernih kobilic — oddelki italijanske vojske. Pred artilerijskim streljanjem beži živina iz planina v planino, vojaške mule, privezane v sadovnjakih, grizejo drevesno skorjo, po poljih se belijo šotorišča, ženske se ne smejo oddaljevati preveč daleč od hiš, moški morajo biti tihi, skriti in ne smejo protestirati proti nobeni škodi.

Kjer se utaborijo vojaške trupe, tam ni uničena le setev, ampak je pokončano tudi drevje, steptana trava in zemlja po travnikih, polomljeni kozolci, razdrta napajališča in korita. Ogromno škodo, kot so jo poznala vsa zaledja med vojno, doživlja naše Primorje tudi v mirnem času. Predpisana je sicer neke vrste odškodnina, katero določi posebni vojaški izvedenec. Toda v vseh slučajih je ta odškodnina tako neznatna, naravnost sramotno majhna, da jo premnogi posestniki nočejo sprejeti. Vojaške oblasti se pa vedejo napram prebivalstvu, kot da bi se nahajale v sovražni zemlji. Pogosto je pretepanje kmetov in neredki so slučajji aretacij.

Odkar je zavzel fašizem laško državo, ti velikanski manevri rastejo od leta do leta. Tudi letos so že trupe generalštaberjev v preteklih tednih prepotovale celo deželo od Trbiža pa do Rakkeka. Popisali so vsa razpoložljiva stanovanja, prve čete že korakajo v ogljeno, osiromašeno deželo. Delo na številnih vojaških cestah vrvi intenzivno naprej, pripravljajo in izpopolnjujejo se vojaška letališča. Povsod razlašajo kmetovo zemljo, nihče ga ne vpraša za dovoljenje, nihče mu ne da nikake odškodnine.

Nad celo deželo, nad Slovenci in laškim civilnim prebivalstvom v mestih, teži teška mora. Fašistovskih oblastnikov, stolpci laškega časopisja so polni pretenj in namigavanj na skorajšnji obračun z nasprotniki Italije. Vzduh vojne poraja povsod med ljudstvom govorce: „vojna bo!“ — S skrbjo čitajo laški civilisti razna izmišljena poročila „Piccola“ in „Giornale d'Italia“ o četnikih, orjunaših in komitaših. Paničen strah objema njihova srca.

Čudno duševno stanje je pa vstvarilo v našem trpinčenem človeku fašistovsko nasilje. Dasi je doma v svoji hiši in v krogu svoje družine ter kot moški po raznih bojiščih pretrpel vse strahote, pa ga vendar vse to mrzlično pripravljalo Italije v njegovih krajih na vojno, vsa besna, na vojno hujskajoča gonja časopisja, ne vznemirja preveč. Ne boji se vojne niti izkušeni družinski oče, niti se je ne boje matere, ki so preživjele vse trpljenje

begunskih taborišč. Siti so že počasnega umiranja na duši in na telesu skozi enajst let laškega jarma. „Naj pride vojna, slabše ne bo! Treba je, da se prelomi sedanje stanje, mi tega ne prenesemo več!“ Zato prenašajo skoraj že ravnodušno stanje večnega vojnega zaledja v svojih krajih. Zaledje jih počasi uničuje in zato se ne boje fronte.

Italija je upropastila Trst, Rijeku i Pulu.

(Konec.)

III. Propadanje Pule.

Ekonomska kriza, koju je Italija navukla na Trst i Rijeku oborila je i Pulu, koja je takodjer u očajnoj dekadenci. S najsajnije svoje točke, koju je taj grad dosegao god. 1914, smrvaio se je na točku jednog mizernog naselja. U deset godina ropstva, taj je grad postao jedna grobnica, u kojoj ima par desetaka hiljada živih zakopanih, koji skapavaju od gladi. I kao što je pred par stotina godina bila, Pula še do 50. godina opet biti jedna velika i pusta ribarska varoš.

Pula nema važnosti kao trgovačka luka, ali je ona pod Austrijom bila najveća ratna luka i najveći centar austrijske ratne pomorske industrije. Ratna luka i arsenal prehranjivao je 60.000 stanovnika i veći dio stanovništva iz okolice.

Talijanski ministar mornarice Thaon de Revel izdao je koncem 1922 dekret, po kojem je bio definitivno demobiliziran pomorski arsenal u Puli. Osim toga bila je ukinuta i pomorska baza.

Uz tolike ratne luke, Italiji je Pula postala suvišna. Dok je jedanput sa Bokom Kotorskom Pula imala u svojoj luci čitavu mornaricu Austro-Ugarske, Italija danas drži u Puli samo par manjih jedinica. Ukinućem arsenala, koji je godine 1914 zaposlivao 60.000 do 70.000 radnika, i kako Pula nema više mornaričke komande, ni mornarice same, grad je pao u tešku ekonomsku krizu. Da se prikaže tu krizu, ne treba mnogo govoriti, dosta je kazati, da je grad prije živio od arsenala i od mornarice, da nema neke posebne industrije, nikakvog prometa i nikakve trgovine. Danas taj grad živi od mizernih penzija otpuštenih radnika, od mizerne trgovine sa siromašnim selom. Od jedne manufakture duhana i od ribarstva. Danas Pula ima od negdašnjih 60.000 samo 30.000 stanovnika. Drugo je sve emigriralo.

Fašistički listovi su doduše uvijek pisali o Puli u superlativima o sreći, koju je tom kraju donijela Italija, i nikad se nije događalo, da bi se kakvom aluzijom izražavale neke žalbe. Pa ipak se je fašistički dnevnik, koji izlazi u Puli, usudio u krajšem očaju stampati članak pod naslovom „Prežalosna žalost“. U tom članku kaže se između ostaloga:

„Nije tek od danas, da mračni refleksi današnjeg stanja padaju na duše svih onih, koji su prisiljeni, da još žive u ovom našem gradu, previše zapuštenem, previše tužnom od bijede i nestašice svega. Fakat je pak, da ovo očajno stanje postaje svakim danom očajnije i mračnije, a to da je tužnu sliku stanja čitave Istre. Imamo inspresiju, da jedan Bog, koji uništava s previše tvrdim srcem, vlada ovim našim gradom, pa ga kažnjava i ako to ne zaslužuje, jednom teškom kaznom prisilne besposelnosti. Mjesto rada svuda

vidimo jednu negativnu aktivnost, jedan rad demoliranja, koji se uporno i ustrajno nastavlja, i koji upropaštava mašineriju, koja bi bila korisna za ekonomsko oslobodjenje Pule. Ne koristi, da se naši politički ljudi trude svako sedmičnim trčanjem u Rim, gdje zagovaraju stvar našega grada, kao se njihovo nastojanje lomi na hladnoći onih, koji svijesno (!) ignoriraju našu mizeriju.“

U tome stilu članak se nastavlja, a kasnije naglašava slijedeće:

„Oni, koji sude — a tih ima mnogo i na odgovornim položajima — stanje stvari po ovo par elegantnih ženskih oprava, koje se vide na gradskim ulicama, dokazuju, da su u najmanju ruku previše površni u svojim sudovima. Ova odjelca nisu nego nestalna varka, koja ne uspjeva prikriti pravu mizeriju. Treba pogledati život, koji se istinski prikazuje, na primjer pred „Uboškim domom“, pred kuhinjom za siromake i okolo kazemata, gdje mase, koje dnevno rastu, mole milostinju kuru kruha ili žlicu hrane. — Treba doći jedno jutro na centralno tržište, na trg Port Aurea ili na obalu, pa sa se vidi masu besposelnih, kojima su svi putevi zatvoreni i ako imaju živu volju, da rade za suhi kruh. Nema u Puli više ni jednog vrela zarade. Brodogradilište Scoglio Olivi čini se kao groblje, čiju tišinu mute rijetki udarci osamljenog bata, izgubljenog u praznom prostoru poduzeća. (To je poduzeće bez arsenala jedanput uposlivalo preko tisuć radnika. Danas radi oko demoliranja 100 do 150 radnika.)

„O arsenalu ne treba ni govoriti. Ako je njegovo ukinuć za Istru nesreća, za mnoge je to sredstvo masne trgovine. Prodaje se i demolira veselo već nekoliko godina, i danas još mnogi privilegovani sa starim materijalom zaslužuju zlatne pare, kao za ruglo našem sušičavom životu. Ostaje kao jedino vrelo zarade samo tvornica duhana, koja zaposluje nekoliko stotina djevojaka. A to je malo, premalo za potrebe Pule. Govorilo se je o mnogim i raznim industrijskim poduzećima, koje bi se imale u Puli podignuti. Obećavalo se je i bile su predložene neke inicijative, i mnogo puta naša su se ispačena srca bila otvorila u nadi. Šteta, da nada, taj izvanredan sentiment čovječji, nije sposoban umiriti zahtjeve želuca, koji je kod 90 postotaka građanstva Pule već nekoliko godina nezadovoljan i — gladan.“

Ovome ne treba ni jedne jedine riječi dodati. Slika današnje Pule potpuna je, a nismo je nacrtali mi, koji naodno vidimo u Julijskoj Krajini „sve crno“. Fašistički list je sam za nas govorio. Pa makar je jedanput pljunio u svoj obraz, ovaj je put bio iskren i — „antitalijanski“.

M.

Proseška slavnost.

V nedeljo, dne 23. junija, so fašisti na Proseku zopet z nasiljem inscenirali eno izmed svojih običajnih kraških slavnosti z godbo, govori, zastavami, številnimi „gosti“ iz Trsta ter s skupaj

nalovljeno množico ljudstva. Laški listi so bili seveda prepolni dolgega poročanja o hvaležnosti prebivalstva Legi Nazionale za zopetno prizdavo laškega otroškega vrta. V resnici pa je,

kot vedno, ubogo ljudstvo požrlo s srdom to novo sramotno parado.

Vrtec je bil že dvakrat zažgan in je pogorel do tal. Obakrat so pozaprlji večino moških Prosečanov. O priliki lažnjivega plebiscita so posebne fašistovske skvadre pretepele ljudi po gostilnah. Tržaška kvestura pa je stalno pošiljala tajne policijske agente ter plačevala konfidente, da bi izvedela za požigalce vrta. Toda zaman so bili vsi naporu nezmožne policijske oblasti. Po nedolžnem zaprti Prosečani so bili izpuščeni po dolgih mesecih zapora na svobodo, Lega Nazionale je pa že radi prestiža svojega imena ter ugleda oblasti pričela graditi iz svojih ogromnih sredstev, pomnoženih od vlade, nov vrtec. Zidali so ga kot judje nekoč svoj tempel neprestano pod strogo stražo. V nedeljo so ga torej otvorili. Kako spontana, radostna in mirna je bila ta svečanost, naj zadostuje le par stavkov popisa:

V zgodnjih jutranjih urah se je pripeljalo iz Trsta sedem tajnih agentov z nekim komisarjem na čelu. Pomnožili so obenem silno orožniško postajo. Ko je že tako mrgolelo po Proseku dovolj varnostnih organov in se je čutila neka gotova varnost, se je hrabro pripeljala na tovornem avtomobilu četa do zob oboroženih miličarjev. Kakor kaka trdnjavica je bil vrtec zastražen od vseh strani. Na vsakih deset korakov je stal oborožen miličar ali orožnik. Napetost, bojazen in pričakovanje so vstvarjali mučno tišino, nič kaj primerno otvoritveni slavnosti. Izmed domačinov so prišli le oni, ki so bili prisiljeni. Pač pa so morali iz Trsta prepeljani gostje igrati vlogo hvaležnega proseškega prebivalstva. Fašisti iz Sv. Križa, Opčin in Barkovelj so morali spopolniti število množice. Prisiljeno so visele samo licencarske zastave. Grenko službo je pa moral opraviti pri tem propalica in fašistični priganjač „Palumbar“ (potapljač) Ivan Cink, ki se je tresel kot trepetiljka. Zaman so ga ure in ure učili par besedi govora, s katerim bi moral izraziti „prisrčno“ zadovoljnost prebivalstva nad zgraditvijo vrta. Slaba vest in strah sta mu zapletala jezik. Rekel je v svojem čisto kratkem govoru v italijanskem jeziku: „Hvala Duceju, kralju in bogu, s čigar pomočjo je inženir uničil (distretto) vrtec.“ Hotel je reči „zopet pozidal“ (ricostruito), pa sta mu laž in strah zmešala štrečno. Nenavadno so se podaljšali obrazi prisotnih oblastnikov in že so se stezale roke orožnikov po nerodnem izdajavcu. Le s težavo je učitelj Staleni (Stenar) rešil svojo garjevo ovco.

Na visoki cipresi kraj pokopališča pa je plapolala ponosno cel popoldan slovenska trobojnica. Stotine policijskih oči je prežalo cel dan po vseh kotih, ali vendar nobeno oko ni zapazilo, kako je zaplapolala na cipresi slovenska trobojnica. Šele po 19. uri so jo sneli, po končani slavnosti, nakar so začeli iskati na njim znani način zločinca. Aretirali so kar brz vse one, ki so se jim zdeli iz prejšnjih časov premalo suženjski in vpogljivi. Med drugimi so občutili nasilje orožnikov Alojzij Ipavec, Ivan Kozbek, Emil Škrabar s Proseka, Anton Škert in Štoka s Kontovela, oba starejša možakarja ter še razne druge osebe. Vse so gnali v zapore v Sv. Križ, ker se zaporu na Proseku popravljajo.

Lažnjivo kot celo poročilo zaključuje „Piccolo“ svoj članek: „Noben incident ni motil otvoritvene slavnosti“.

Oblasti in ljudstvo so spremenili svoje mnenje glede otroških vrtcev. Oblasti so vedno bolj pričlane, da ljudstvo noče tujih, vsiljenih vrtcev, da matere le radi silne bede pošiljajo otroke v vrtec, da jih tam hranijo. Milijoni, potrebni za vrte, rode premajhen uspeh papagajsko naučenih pesmi, ki brz ginejo iz otročjega spomina. Ves

starejši rod pa gre z mrkim pogledom mimo vrtcev, kot da bi šel mimo sramotnih spomenikov, mimo kaznilnic. Vedno strožje okrožnice pošiljajo oblasti orožnikom glede nadzorovanja šol in vrtcev. Nek čuden strah stiska srca laških učiteljev po deželi, marsikje si ne upajo ponoči na

prosto. Bolj in bolj spoznava ljudstvo kvarljivi strup vrtcev in laških šol ter se brani, kakor pač more, pred zastrupljenjem.

Zato pa je tudi senca bajonetov, v kateri se vrše slavnosti kot proseška, vedno bolj gosta!

Male novosti iz „Velike“ Italije.

Takozvana „korporativna“ Italija.

Prema jednom službenom talijanskom izveštaju vidimo, da Italija nije onako strogo korporativno organizirana i disciplinovana kako se priča u bombastičnim govorima i uvodnicima fašističke štampe.

Od 4. milijuna 598.355 poslodavaca učlanjena su u sindikalne organizacije samo 974.263 i to industrijalaca samo 50 posto, poljodjelaca 10⁰/₀, trgovaca 40⁰/₀, transporti 50⁰/₀, banke 70⁰/₀, slobodne profesije 50⁰/₀.

Od 90 milijuna 105.302 posloprimaoca učlanjenih je u sindikalne organizacije 2 milijuna 764.985, to jest samo 30 posto od čitavog broja i to: industrijskih radnika 50⁰/₀, poljodjelaca 20⁰/₀, trgovačkih pomočnika 30⁰/₀, transportnih radnika 70⁰/₀, mornara 15⁰/₀, bankovnih činovnika 70⁰/₀, profesionista 50⁰/₀.

Krah jedne jake banke.

Fašistička štampa javlja, da je u Cuneo prestala raditi Banca del Piccolo Credito s isplaćenim kapitalom od 10 milijuna, i rezervom od

120 milijuna. Ta je banka imala 60 podružnica. Likvidatori nude vjerovnicima 40⁰/₀.

Volpi s rukama u svojim žepovima.

Talijanske revije raširile su Italijom jednu sliku bivšeg talijanskog ministra financija Volpija. Ta fotografija prikazuje Volpija s rukama u žepovima. U narodu se čuju ovaki komentari:

„To je prvi put, da ovaj kompare nema ruke u tuđim žepovima...“

„Uzorne željeznice.“

Stranci, koji dolaze u Italiju, pa se onako prazno začude „redu“, koji tamo vlada često kasnije pričaju, da je fašizam velik, jer su „željeznice čiste i vlakovi nemaju zakašnjenja“. To je sve jedan scenski trik. Treba pogledati malo dublje u stanje fašističkog reda. Pa kad smo već na željeznicama, pogledajmo malo iza kulisa, iza uzornog voznog reda. Prema jednoj službenoj statistici vidimo, da je danas u Italiji u prometu 96 lokomotiva i 30 motornih lokomotiva manje, nego li ih je bilo g. 1925. — To je sve fašistički „napredak“.

VESTI IZ PRIMORJA

Premestitve prefektov.

Pri zadnji premestitvi prefektov sta bila vpokojena oziroma premeščena tudi tržaški in gorški prefekt. V prejšnjih časih je navadno premestitvi takih oblastnikov sledilo ostrejšje ali pa milejše postopanje napram našemu prebivalstvu. Lahko so se sodili posamezni prefekti po njihovem obnašanju in značaju. Pri sedanjem fašistovskem sistemu pa osebnost prefekta pride le malo ali pa skoro nič v poštev. Prefekt slepo izvršuje navodila centralne vlade in pa fašje. Valjar fašistovskega nasilja teče nevsmiljeno po telesu našega ljudstva in je že vseeno kdo da je prefekt. V Gorici je bil sicer mirni, toda zahrbtni in zlobni Casini. V Trstu pa odurnejši in nasilnejši Fornaciari. Povsod pa je državni aparat enako tolkel po naših ljudeh. V Gorico pride tržaški odvetnik Dompieri, znan po svoji trmi. Baš radi tega so ga spravili iz Trsta. V družbi propalih ekzistenc bivših prostovoljcev Godine, Villata in Graziana se bo pač dobro znašel. Nič dobrega se ne obeta Goriški. V Trstu pa bo imel novi prefekt Perro dovolj opravila s podpiranjem propadajočega Cosulich, Libere in Brunnerja. Na deželi bo trajala še naprej strahovlada Graziolija.

Obsojeni „Domoljub“.

Menda ga ni bolj mirnega in manj prevratnega lista kot je „Domoljub“. Še v Italijo ga je pošta redno puščala, ko so bili vsi drugi slovenski listi konfiscirani po laških poštah. Pa vendar je tolminska sodnija obsodila Ignacija Piska iz Pečin na en mesec ječe, češ da je naročil nekatere svoje sovaščane na prevratni list „Domoljub“.

No, pa se laškim oblastem prevratne zdijo že same slovenske črke, pa če magari zložene v slovenskem molitveniku.

Kako imajo fašisti radi „Primorski Glas“, bomo pa prihodnjič poročali.

Vprega na vse strani.

Poleg nešteti državnih in občinskih obveznosti je zavezan vsak le količkaj odvisen Slovenec s številnimi vezmi na razne fašistovske organi-

zacije. Kdor se vpiše v dopolavoro, se mora vpisati še v sindakat, kdor je vpisan v sindakat, ga počasi pritirajo do vpisa v fašjo, do vpisa otrok v balillo, do spremembe svojega priimka, do zatajitve vsega svojega pravega duševnega življenja. Kdor pomoli fašizmu le palec, tega prav gotovo počasi povleče fašistovski aparat čisto nase, mu ugrabi dušo in mu pusti le — sramoto.

V Mačkovljah hodijo nekateri domačini v neko opekarno pod Dolino. Sedaj zahtevajo od ubogih delavcev, da morajo poleg prispevkov za sindakat in dopolavoro plačevati še članarino fašju ter se vanj vpisati.

Istra križana.

Za požiganjem vasi, pretepanjem množic, zapiranjem po vseh istrskih ječah, po letih suše in gladu, po skrunitvi službe božje, v času, ko preplavlja revno zemljo srednjeveško banditstvo ter od nikogar omejena tatvina vse vprek, prihajajo nad Istro še druga zla. Nobeno gorje ni prihranjeno Istri. Čeprav že leži preko Istre leta in leta tišina pokopališča in je nasilje že udušilo prav vsako kal življenja, pa vendar sta strah in negotovost fašistovskih oblasti udarila Istro še s korobačem posebnega rimskega tribunala ter s konfinacijo na samotne otoke.

19. julija bo pričel v Rimu pred posebnim tribunalom proces proti nesrečnim Marezigancem. V zvezi s tem procesom so že obsojeni v petletno konfinacijo Babić, Šergon in Vatovec, ki so že prestali vse načine pretepanja in pa dolgomesečno zaporno kazen. Marezige so prestale vse kar je sploh slovensko selo v Italiji moralo prestati: kazenske ekspedicije, umore preprostih seljakov, požige, pretepanja, ječe itd. Sedaj pa še konfinacije in posebni tribunal.

Učitelj Radošljević in Babić se že nahajata na otoku Ponzi. Tajnik „Eдинosti“ Gerbec je došel na Ponzo že pred kakimi 14 dnevi. Šergon in Vatovec pa še potujeta v smradljivem kazenskem vozu, se morata vstaviti v vsaki večji ječi ter okušati smrad mrčes, vročino in sirovo postopanje vseh jetniških čuvajev.

Na čisto svoj način zbira policija material proti seljakom iz Berma, proti katerim se bo tudi v kratkem vršil proces pred posebnim tribunalom.

Zaslišujejo le one priče, katere se njim zdijo primerne, pretepaajo obtožence v zaporih ter skušajo izsiliti iz njih obtežilne izjave.

Še novih nasilj si bodo izmislili fašistovski tirani nad Istro, skušali ponižati, ostrašiti in zase pridobiti istrsko slovansko prebivalstvo. Toda po vsakem padcu Istra zopet vstaja in koraka naprej odrešitvi naproti!

DOPISI IZ PRIMORJA

Iz Istre.

Pula ide sve na manje, kako i travica, ka se srpom žanje, — rekla bi naša narodna pjesma. Uza svu črvstu želju Mussolinija, da bi državljanke Italije radjale što više djece, puležanke ne slušaju. U prva tri mjeseca ove godine bilo je u Puli 50 slučajev smrti više nego slučajeva rođenja. — Puljske italijanske novine bacaju krivnju na — zimu. Mizerija, mizerija, altruche! — Ne samo, da se zbog mizerije malo djece radja, nego je u zadnjih mjesec dana zabilježeno u Puli i okolici i pet slučajeva ludosti. Novine bacaju krivnju na — sunce!

Na Postojnsčini.

Iz Prestranka. K blagoslavjanju zastave balille so delodajalci prisilili vse delavce. Kdor bi se tega slavja ne udeležil, bi bil izgnan.

Laška učiteljica zmerja stariše, ki prihajajo vpisovat svoje otroke, ker se podpisujejo s slovenskimi podpisi kot pač znajo. Goni jih v Jugoslavijo. Ljudje pa čakajo, da bodo oni njo pognali z vsó njeno žlahto.

Naš kraj je obdan okoli in okoli z žično oviro. Vstop je samo na eni strani skozi posebna vrata. Patrulira ob žični oviri vojaški oddelek po deset mož. Drugi si sploh ne upajo nikamor. Vsako toliko časa spreleti hrabre vojnike strah, čutijo strahove in streljajo kot brezumni na vse strani. Še obstrelili se bodo enkrat.

S Pivke. Gospodarstvo propada silno hitro. Kmetje vzdihujejo: Kar smo pod Italijo, že zemlja ne rodi več. Povsod občutijo naši ljudje dvoreznost laške davčne politike. Naši obrtniki so mnogo bolj obdavčeni kot laški. Ne morejo vzdrževati z njimi konkurence, zato propadajo.

Šola širi samo neznanje in sirovost med mladino. Saj se pa tudi večina učiteljic obnaša prav po vlačugarsko. Tudi moški učitelji so brez potrebnega znanja ter ne nauče mladine niti laščine, katero ubogim otrokom toliko zabijajo v glavo. Zato pa gledamo vsi na šolo s sovraštvom in zaničevanjem.

Gorica. Dne 23. junija je držal shod posl. Domeneghini, tajnik sindikatov cele Primorske, sindikalistom goriške pokrajine. Seveda bi morala biti ta prireditev v velikem štilu, da bi navdušila. Vse uslužbeno je moralo iti: kazen, težke pike, ki se v teh dneh brezposelnosti lahko spremene v odslovitev. Sicer pa: korijere in željeznice, vse brezplačno, enako listek za kosilo. Kontrola udeležbe je res efektivna, zato pa morajo iti naši ljudje res zraven. Zanimivo postane v Gorici, tu izgine eden, tam drugi, po opravkih, na obisk, na sprehod. Sem ter tja so poskušali spraviti tudi naše kmete, ki pa niso za take stvari razpoloženi. Tolminski Marsan je zopet enkrat rožljajal po vaseh na kmete — toda grožnje zgube na učinku, če se le prepogosto uporabljajo.

Sv. Lucija. (Zastarelo.) Dne 29. junija priredi tukajšnji dopolavoro in snop ples. Ker ta ne privabi domačinov, hočejo napraviti nekaj sporeda z italijanskim in morda tudi slovenskim petjem. ZdravkoMunih, ki je bil že ob „plebiscitu“ zalezal v fašistovsko mlakužo, se je sedaj lotil priganjati ljudi v dopolavoro in si je menda postavil za edini življenski cilj to, da bi večno ostal svetolucijski občinski tajnik. Malo mu porožljajo s kako premestitvijo ali odstavitvijo, pa že začne dirjati za fašizem. Pri tem mu vneto pomaga bratec dr. Jože Munih, ki je fašistom pomagal ob „plebiscitu“ za slovenske propagandne letake, nadalje še sestra Marija, ki je postala šele sedaj po svojem tridesetem letu nad vse vneto „društvena“ delavka, seve fašistovska. Naj omenimo še žalostno znano figuro učitelja Toreša, ki je postal zadnje čase pevec in celo cerkveni pevec. Lahki so mu že

dali zasluženno brco iz svoje srede, sedaj jim služi edino le z ovadustvom.

Tolmin. Začela je doba za povečanje „Škodnikovega konvikta“, ki ga smatrajo za najuspešnejše sredstvo za poitalijančevanje naše srednješolske mladine. Občina je dala za povečanje brezplačno zemljišče. S „prihranki“, ki znašajo nekaj stotisoč, pa delo izvrše. Ti prihranki so pač zneski, že prejšnje čase določeni za uničevanje slov. mladine, a jih niso mogli porabiti. To se pravi, da gre to čedno delo počasneje od rok kot dobe sredstev na razpolago. Po povečanju bo v konviktu prostora za vse gimnazijce, in še bo ostal kak prostor prazen. Brivec Jarc sprejme včasih v delo brezposelnega pomočnika Viktorja Logarja, ki je bil skupaj s Slavkom. Tuto obsojen na 2 meseca ječe radi izobešene slov. zastave. Fašijo tega ne pusti. Vsilili bi mu radi takozvanega „žovineco“, kakor domačini splošno imenujejo pritepenega Laha-fašista, ki je kot Logarjev tovariš pri Jarcu, po krivem pričal proti njemu po nalogu tolm. snopa. Žovineco so potem, ko je spravil Logarja in Tuto v ječo, sprejeli za plačnega ovaduha, zato je pustil službo pri Jarcu in začel postopati. Možak se pač ni preveč obnesel oz. so se ljudje prehitro ovedli njegovega posla, zato bi se ga policija zopet rada iznebila in ga usiljuje seveda Jarcu. — Dne 22. junija so fašisti priredili ples v čast častnikom. Od Slovencev so povabili licencarje, ki so se pa slabo odzvali; le gospice Cazafurove ne smejo manjkati. Vas Čadrg se že dolgo poteguje za cesto, sedaj jo veže le ozka steza s svetom. Podeštat jo je že davno obljubil, posebno pred volitvami. Dež. odbor je odobril 6000 lir, občina baje 2000 lir, a ceste ni in noče biti. Laške obljube!

Št. Viška Gora. Viktor Sova, bivši karabinir, plačan ovaduh, je neko nedeljo meseca maja zvečer ustrelil z revolverjem na vasi tik cerkve in karab. postaje. Karabinirji možaka niso našli, pač pa njegov dežnik (značilno, da mož pozabi dežnik!), po katerem so možaka izsledili, ga zaprli za nekaj dni (ako je bil res v zaporu in ni le gostoval pri karabinirjih?!). Gre za podlo spekulacijo: propalico ljudje že poznajo kot ovaduha, zato se ga ogibljejo. S tem zaporom si je pa hotel, dogovorjeno s karabinirji, zopet pridobiti med ljudmi — zaupanje.

Poljice pri Št. Viški Gori. V nedeljo dne 9. maja so bili poljski fantje veselo razpoloženi, kar ni bilo prav Antonu Čeliku vulgo Renanovemu, fašistu z Bukovega. Začel se je ujedati, nazadnje je iztrgal iz plota kol, udaril čisto brez povoda Janeza Jeklina, vulgo Jelenkarjevega z Gore. Fantje pa tega niso baje prav mirno požrli, ker se je Čelik vračal pozno domov z velikim tovorom bunk.

Idrija. Dne 12. junija so tukajšnji miličniki nabili tukajšnjega konjederca Lampeta. Na cesti je dobil psa od miličnikov brez nagobčnika ter ga je hotel odvesti. Ko so miličniki to opazili, so prileteli k njemu in ga pričeli zmerjati in suvati prav nevsmiljeno in to seveda na cesti v sredi mesta, tako, da so se ljudje, ki so mirno hodili mimo, prav zgražali. Nato so ga odvedli na poveljstvo milice, kjer so ga po dolgem zasliševanju in zmerjanju izpustili.

Konjederec ima pač pravico pobrati vsakega psa, ako teka po ulicah brez nagobčnika. Fašistovski psi so pa seveda taki kot njihovi gospodarji. Nobena postava jim ne more do živega.

V Kočah se je nedolgo od tega zgodil značilen slučaj davčnega izterjavanja, običajen pod Italijo. Ker nek fant ni mogel plačati 97 lir samskega davka, so prišli iz Postojne orožniki in eksekutorji ter zaplenili sorodnikom obleko, nek kovček z denarjem in še drugo. Treba je bilo poti, stroškov in sitnosti, da so zaplenjeno blago vrnili. Večina moških je brezposelnih, tako, da si samci ne morejo prislužiti potrebno za samski davek. Zato pa po celi deželi plenijo sorodnikom, ker fantom itak nimajo kaj zapleniti.

Kolona kradja. zbog velikog siromištva u Istri, nastavlja se. Svaku sedmicu nekoliko slučajeva. — 14. junija napala su i orobila na cesti između Vodnjana i Svetvinčenta dva oruzana čovjeka jednog trgovca. — Iz jedne staje u Marčani nepoznata su lica u noći 8. junija otjerala sve blago, koje su našli.

Vižinada kod Poreća dobila je novog poještata, Umberta Petellija, koji je poznat kao ogorčeni fašista od prve ure i mučitelj slavenskog seljaka. Odlikovao se u borbama na Koparštini prvih fašističkih godina.

Zapadna Istra teško je oštećena od užasnog grada (tuče), koji je pao početkom ovog mjeseca. Grad je bio popraćen olujom, koja je trgala stabla iz zemlje i dizala krove sa kuća. Vinogradi i usjevi su upropašteni. — Narod očajava.

— U nedelju dne 23. junija priredjene su u Pazinu velike svečanosti na čast istarskog historičara Carla Defranceschija. Defranceschi je bio rođen u Gologorici kod Pazina g. 1806 a rodom je bio Slaven, ali je idao svoju krv i žučljivo je radio na falsificiranju istarske historije u korist italijanstva. — Toga dana mu je u Pazinu otkriven spomenik. — Kao službeni govornik nastupio je senator Salata.

U noći između 15. i 16. junija požar je uništio talijansku školu u Smoljanima kod Pule. Ne zna se za tačne uzroke tom požaru. Ustanovljeno je, da je vatra podmetnuta, pa je u tom smislu provedeno vrlo stroga istraga. Naši su seljaci tom istragom izmučeni, jer su ih karabinjeri maltretirali, tražeći krivca. Talijanske novine pišu, da su uhapšena dva seljaka iz Smoljani, jer je sva sumnja pala na njih. — Školska zgrada bila je jedanput vlasništvo Družbe Sv. Ćirila i Metoda, a kasnije je prešla u vlasništvo posujilnice u Roveriji. Stanovništvo u Smoljanima je slavensko. Talijanska škola nije bila željena ni voljena. To naglašava i puljski „Corriere istriano“.

U nedelju dne 16. junija osnovana je u čisto slavenskom selu Trvižu kod Pazina organizacija Dopolavoro na veliku žalost tamošnjih seljaka, koji su morali svečanostima prisustvovati i upisati se u organizaciju, tjerani od fašistovskih učitelja Ballarina, Perentina i Dall'Oglia.

— 9. junija otvorena je svečano u slavenskom selu Valuku na Cresu organizaciju Dopolavoro. — Mnogo naših ljudi bilo je prisiljenih da se upišu.

— U svrhu što brže asimilacije fašizam iskorištava sve prilike. Tako je u zadnje vrijeme organizirano više talijanskih analfabetskih tečajeva u najčišćenim slavenskim selima. Talijanske novine iznašaju program tih tečajeva, pa kažu između ostaloga: „Ti tečajevi vrše jedno sasvim patriotsko i nacionalno djelo, jer polažu najveću važnost podučavanju jezika i to u selima, koja su poglavito slavenska, a to znači, da vode jednu svetu borbu na polju nacionalizacije istarskog elementa.“ — Takvi se tečajevi drže većinom po srednoj Istri, n. pr. u Pičnu, Trvižu, Hekima, Zamasku, Bermu, i. t. d.

Drobne vesti iz Primorja

Male novosti iz Istre.

Početkom ovog mjeseca odgovarao je pred puljskim tribunalom učitelj Ivan Zucconi, renegat rodom iz Pomera, brat famoznog terorista i nekdašnjeg sekretara istarske fašističke federacije Erminija Zuccona. — Ivan Zucconi je bio optužen, da je nožem ubio svoju ženu. On je to učinio iz ljubomora, jer mu je žena išla s drugovima. Sud ga je riješio bez svake kazne. Ta je proces bio za Puljštinu senzacija, jer je Zucconi, i ako Hrvat, ogorčeni fašista i mučitelj svoje braće.

— Kakvo je ekonomsko stanje u Puli najbolje svjedoči poslovanje zalagaonice Monte di Pietá. Prema jednom izvještaju te puljske zalagaonice vidimo, da je godine 1928 u nju uloženo 10.327 zaloga. To znači, da je Monte di Pietá posjećivalo dnevno oko 30 ljudi, koji su zalagali svoju pokretnu mizeriju, da ne umru od gladi. Pula je grad sa 30 hiljada stanovnika.

— Direktorij koparskog fašja imao je 3. o. m. sjednicu, na kojoj se je govorilo u prvom redu o članarini. Direktorij je opazio, da je vrlo mali procenat fašista, koji plaćaju članarinu, dok velika većina neće da plaća. To je sve zbog mizerije a i zato jer koparski fašisti ne osjećaju ljubavi do svoje organizacije. — Bravo! — Na koncu, poslije raznih drugih točaka zaključano je, da će fašist. organizacija poraditi na tome, kako bi se u Kopru opet ostvarilo učiteljište, koje je jedanput postojalo.

— Ministarski savjet u Rimu na svojoj je

poslednjoj sjednici zaključio, da će se svim talijanskim učiteljima u kraju uz istočnu granicu, to jest u Julijskoj Krajini, dati besplatan stan ili stanarinu u novcu povrli plaće jer im je teško u slavenskim selima raditi, pa je potrebno na neki način osloboditi ih za asimilacioni rad. Interesantno je, da fašistička vlada nije na sebe primila brigu za stanove ili troškove za stanarinu, nego će sve to snašati naše općine u Julijskoj Krajini, koje će u tu svrhu povisiti poreze.

— U nedelju dne 9. o. m. u Lindaru je na „svečani“ način otvorena nova škola Lege Nazionale, te sekcija Dopolavora. Taj je dan za naše pučanstvo u Lindaru bio osobito nučan i bolan. Prisustvovali su mnogi fašistički vodje i predstavnici raznih vlasti. Narod je bio prisiljen na najbrutalniji način da toj „svečanosti“ prisustvuje i da snaša troškove za čitavu paradu. Točilo se je vino za fašističku bagru, a za gospodu vermut, a to će sve sašati siromašni seljak. Sve kuće bile su silom i prijetnjama okićene ital. zastavama. Lendarski Slavni trpljeli su toga dana u srcu, svećenik gosp. Vanek, rodom Čeh, bio je prisiljen da blagoslovi novu školu, u kojoj će se odnarođivati naša djeca. — Sada se sprema otvorenje Dopolavora u blizini Trvižu, pa u ostalim selima na Pazinštini.

— Po čitavoj Istri vlada najiskrenija žalost za Ivanom Starijem, koji je bio konfiniran na 3 godine i koji je nedavno odveden na otok Ponzo. Po svim kućama u našim istarskim selima šapće se njegovo ime i spominje se sva ona dobra što je on istarskom seljaku učinio.

— 14. junija je umrla na otoku Cresu župnik u pokoji Blaž Soldatić. Ker primanjkuje dobrih domaćih duhovnikov, se tudi smrt tega starega župnika bridko občuti.

— Zelo malo možnosti zaslužka je po Istri, zato se pa ljudje razveselijo tudi najboljšim skromnega dela, tako n. pr. kopanja bauksita na pazinskom polju ter pri Podoliču na otoku Cresu. Zaslužijo le toliko, da branijo glad od sebe.

— Številne črede ovac ter tudi goveje živine so izpostavljene tatvinam. Revščina ter ničvrednost italijanskih varnostnih organov množi od dneva do dneva število roparjev. Vrača se Istra v dobo propadanja beneške republike. Sedaj pa propada fašistovsko carstvo. Na dveh krajih v Pornjanu so odgnali vse ovce dvema seljakoma.

— V Pazu so blagoslovili nove zvonove. Sicer pa vlada po celi Istri tišina pokopališča. Revščina in fašistovsko nasilje tiščita seljaka za grlo.

— V Kringi je umrl Šime Rajko pok. Ivana. Bil je dober in zaveden Slovan.

— V Dragi Moščenički se je zaročil Bono Martinčić z devojkou Danico Sakasić.

— V Trvižu so instalirali električno razsvetljavo.

Primorski grobovi.

V Parjah pri Zagorju je jetika pobrala mladeniča Jurija Zadela. V Črničah je umrla stara Jerinova Frančiška Plahuta. V Vitovljah na Živčevi pristavi so našli mrtvega 50 letnega Franca Hrovatina. V Idriji so umrli Terezija Hrovat, Ivana Jordan, Cuna Edvard. V Dolenji Tribuši je umrla žena Andreja Lapajne. V Gorenji vasi pri Kanalu je ubilo v kamolomu domačina Franca Golobičiča. Na Ponikvah je smrt pobrala najstarejšega fanta Petra Božiča ter najstarejšega moža Boštjana Laharnarja. Na Jesenicah pri Cerknem se je smrtno ponesrečil pri delu Andrej Ortar. V Orehovljah je umrl Filip Ušaj. V Števerjanu je božjast ugonobila kolona Janeza Juretića. V Mavhinjah se je na kolesu smrtno ponesrečil Karl Pipan. Jetika je pobrala v Ponikvah na Krasu mladenko Stano Pegan. V Cezarjih sta umrla Anton Berton in Jožef Vatovec. Na Vojskem je smrt pobrala dve ženi in sicer Marijo Likar ter Marijo Kuštrin. V Žabnicah so izgubili najstarejšega vaščana 89 letnega Sedlarja. Dr. Ličana so pokopali v Gorici 11. junija. Ob pogreb se je moral obregnuti laški listič „Isonzo“. V Idriji so umrli rud. vdova Marija Blaznik, dalje Neža Tratnik in Terezija Kompare. V Ledinah je ubilo drevo 18 letnega Pavla Možino z Mrzlega vrha. V Rupah je zima pobrala mlado Marijo Petkovšek, v Zavrtaču je umrl Možinetov oče, star 82 let. Vsem, ki so odšli iz žalostne Primorske dežele, večni mir. V obilni meri so ga reveži zaslužili.